

Stanisław Waszczykowski¹

Biuro Polityki Międzynarodowej, Kancelaria Prezydenta RP, Warszawa, Polska

Kamil Opara²

Biuro Polityki Międzynarodowej, Kancelaria Prezydenta RP, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska

Karolina Hermann³

Departament Współpracy Międzynarodowej, Ministerstwo Finansów, Uniwersytet Warszawski, Warszawa, Polska

ŚRODOWISKO BEZPIECZEŃSTWA W KONCEPCJACH STRATEGICZNYCH NATO I STRATEGIACH BEZPIECZEŃSTWA NARODOWEGO RP

SECURITY ENVIRONMENT IN NATO'S STRATEGIC CONCEPTS AND POLISH NATIONAL SECURITY STRATEGIES

Abstrakt: Architektura globalnego bezpieczeństwa po upadku świata dwubiegunowego zmienia się dynamicznie i nieprzewidywalnie, wobec czego również środowisko bezpieczeństwa NATO oraz Polski poddawane jest ciągłym wyzwaniom, presjom i zagrożeniom. Polska jako członek NATO w dokumentach strategicznych reprezentuje poglądy w dużej mierze paralelne względem zapisów strategicznych dokumentów sojusznicych. Przy pomocy analizy komparatystycznej koncepcji strategicznych NATO oraz strategii bezpieczeństwa RP wykazano wysoką zbieżność ocen środowiska bezpieczeństwa. Biorąc pod uwagę obecne zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa RP (w tym agresywną politykę zagraniczną Rosji), zaproponowano założenia, które powinny tworzyć ocenę środowiska bezpieczeństwa w przyszłej strategii RP.

¹ <https://orcid.org/0000-0002-2035-8785>, swaszczyk@wp.pl

² <https://orcid.org/0009-0004-4047-6924>, k.opara@uw.edu.pl

³ <https://orcid.org/0000-0002-9221-7922>, Kb.hermann@uw.edu.pl

Słowa kluczowe: środowisko bezpieczeństwa, koncepcja, strategia, NATO, Polska

Abstract: Since the conclusion of the bipolar period, the architecture of global security has changed radically and unpredictably, exposing NATO's and Poland's security environment to ongoing challenges, pressure and threats. As a member of NATO, Poland, in its strategic documents, demonstrates views that are generally consistent with the provisions of the Alliance's strategic documents. Poland's national security strategies and NATO's strategic concepts were compared, and the results showed a strong similarity of the assessments of the security environment. Additionally, assumptions that should guide the security environment diagnosis in the future Poland's national security strategy were made, taking into consideration the threats to Poland's security that currently exist, including those related to Russia's aggressive foreign policy.

Keywords: security environment, concept, strategy, NATO, Poland

Wprowadzenie

Pozimnowojenna architektura bezpieczeństwa na świecie ulega dynamicznym zmianom. Na przestrzeni ostatnich trzech dekad docho-
dziło cyklicznie do wydarzeń znacząco przekształcających uwarun-
kowania, w których funkcjonowały państwa oraz sojusze. Podmioty
zakładają pewne cele strategiczne oparte na identyfikacji swoich in-
teresów. By osiągać te cele, potrzebna jest odpowiednia strategia. Jej
zapisy mogą być skutecznie operacjonalizowane jedynie w przypad-
ku trafnego zdiagnozowania środowiska bezpieczeństwa, w którym
dany podmiot się znajduje.

Polskie doświadczenia w zakresie określania interesów naro-
dowych i sposobów ich realizacji poprzez dokumenty strategiczne
kształtują się dopiero od 30 lat. Wcześniej strategię Polskiej Rzecz-
pospolitej Ludowej – państwa zależnego od Związku Radzieckiego
i członka Układu Warszawskiego – były *de facto* pisane w Moskwie.

Ten stan rzeczy zmienił się dopiero w 1989 r. i zdążył kilkakrotnie ewoluować m.in. za sprawą akcesji Polski do Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO) oraz Unii Europejskiej (UE).

Obecnie Polska samodzielnie identyfikuje swoje interesy narodowe oraz sposoby ich osiągnięcia, co prezentuje w Strategiach Bezpieczeństwa Narodowego. W tych dokumentach strategicznych przedstawiane jest również środowisko bezpieczeństwa, w którym Polska się znajduje, i które warunkuje możliwości i potrzeby podejmowania kluczowych decyzji. Ocena tego środowiska w założeniu powinna być zarówno na poziomie krajowym, jak i NATO-wskim podobna, a co najmniej niesprzeczna, z uwagi na sojuszniczą wolę współpracy w zakresie polityki bezpieczeństwa. Wymaga to skutecznego współdziałania w ramach NATO podczas procesu tworzenia wspólnej koncepcji strategicznej. Należy jednak pamiętać, że Strategie Bezpieczeństwa Narodowego RP są nadrzędne wobec dokumentów sojuszniczych. Jednocześnie celem Polski powinno być zabieganie o maksymalne uwzględnienie polskich poglądów strategicznych w koncepcjach NATO. Mając świadomość istnienia takiej specyfiki (mogącej wskazywać na pewne współzależności) określania środowiska bezpieczeństwa, zasadnym jest zbadanie zbieżności dokumentów krajowych i sojuszniczych na przestrzeni ostatnich ponad 20 lat członkostwa w NATO.

Przedmiot badania niniejszego artykułu to środowisko bezpieczeństwa Polski i Sojuszu Północnoatlantyckiego. Problem badawczy sformułowany został w postaci pytania, czy oceny środowiska bezpieczeństwa w strategicznych dokumentach Polski i NATO są zbieżne. Do tak sformułowanego pytania badawczego autorzy stawiają następującą tezę: charakterystyki środowiska bezpieczeństwa w polskich strategiach narodowych od 2000 r. i w koncepcjach strategicznych NATO od 1999 r. pozostają wysoce zbieżne w zakresie identyfikacji i oceny głównych wyzwań, ryzyka, szans i zagrożeń. Celem badania jest wskazanie podobieństw i różnic w ocenach tego środowiska, a także próba zidentyfikowania i zarekomendowania zapisów, które mogłyby się znaleźć w przyszłej polskiej strategii bezpieczeństwa. Do wyciągnięcia wniosków posłużą: analiza ocen

środowiska bezpieczeństwa oraz obserwacja obecnej dynamiki sytuacji międzynarodowej. Do przeprowadzenia badania wykorzystano metodę analizy komparatystycznej, przy pomocy której porównano treści równocześnie obowiązujących polskich i sojusznicznych strategii. Następnie dzięki syntezie przeanalizowanych materiałów określono wspólne cechy oraz rozbieżności w charakterystykach środowiska bezpieczeństwa w poszczególnych dokumentach. Zgromadzone spostrzeżenia pozwoliły na zaproponowanie pewnych założeń, które powinny tworzyć ocenę środowiska bezpieczeństwa w przyszłej strategii RP.

Strategia, koncepcja strategiczna i środowisko bezpieczeństwa w teorii

Początkowo termin „strategia” dotyczył jedynie spraw militarnych. Wiązało się to z etymologią tego pojęcia, pochodzącego od greckiego słowa „strategos”, które określało naczelnego dowódcę wojskowego, odpowiedzialnego za przygotowanie i przeprowadzenie wojny⁴. Takie rozumienie strategii jest dalej aktualne, ale w kontekście nowego, dopełnionego terminu „strategii wojskowej”. Wywodzi się on ze strategii w ujęciu wojskowym i jako pojęcie szersze stanowi „dział teorii i praktyki sztuki wojennej, (...) sposób postępowania w przygotowaniu i przeprowadzeniu konkretnej wojny, kampanii lub bitwy, obrany i zastosowany przez najwyższe ogniwa władzy państwowej, naczelne dowództwo sił zbrojnych lub naczelne dowództwo teatru działań wojennych”⁵. Z tak przedstawionej definicji strategii w ujęciu wojskowym wynika węższa definicja strategii wojskowej, która jest „dziedziną strategii obejmującą tworzenie, rozwój, przygotowanie i wykorzystanie sił zbrojnych dla osiągnięcia celów we wszystkich dziedzinach i warunkach funkcjonowania państwa (podmiotu). W aspekcie bezpieczeństwa obejmuje tworzenie, przygotowanie,

⁴ S. Koziej, *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” II–2011, nr 18, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, s. 21.

⁵ A. Polak, J. Joniak, *Sztuka Wojenna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014, s. 457.

rozwój i wykorzystanie sił zbrojnych do przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom”⁶. Z obu tych definicji (strategii w ujęciu wojskowym oraz strategii wojskowej) wynika, że obecnie strategia może być utożsamiana szczególnie ze środowiskiem wojskowym, jednakże pojęcie strategii wojskowej wskazuje również na wykorzystanie sił zbrojnych do przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom, co obrazuje pewną ewolucję rozumienia i potrzeby wykorzystywania tych sił przez decydentów.

Przez wiele wieków strategia była konsekwentnie łączona ze zjawiskiem wojny. Podejście to zaczęło się zmieniać w XX i XXI w. Zasoby używane do osiągnięcia celów wojennych poszerzyły się i oprócz wojskowych zaczęto uwzględniać zasoby niewojskowe. Następnie pojawił się termin strategii obronnej, który poszerzył pierwotne znaczenie strategii o sposób użycia owych zasobów podmiotu do zapobiegania, zwalczania i rozstrzygania konfliktów polityczno-militarnych. W rezultacie na przełomie XX i XXI w. pojawił się nowy termin – strategii bezpieczeństwa narodowego⁷.

Współcześnie wyodrębnia się dwie kategorie: szerszą – strategii narodowej – oraz węższą – strategii bezpieczeństwa narodowego. Pierwszy termin oznacza „dział strategii będący teorią i praktyką działania państwa, ukierunkowaną na osiągnięcie założonych celów, zapewniającą wszechstronny rozwój i bezpieczeństwo, ujmowanych w skali ogólnej i mających długofalowy charakter”⁸. Drugi termin jest jej dziedziną (dlatego został określony jako termin węższy). W takim ujęciu strategia bezpieczeństwa narodowego to teoria i praktyka ukierunkowana na „przygotowanie i wykorzystanie potencjału państwa dla osiągnięcia celu przeciwdziałania wszelkim zagrożeniom jego bytu i rozwoju, ujmowanym w skali ogólnej i mającym długofalowy charakter”⁹.

Proces przygotowania strategii bezpieczeństwa narodowego musi być oparty na założeniach pozwalających w bezpieczny sposób

⁶ *ibidem*.

⁷ S. Koziej, *op. cit.*, s. 22.

⁸ B. Zdrodowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2008, s. 131.

⁹ *ibidem*.

rozwijać się państwu. Istotny jest również długofalowy charakter dokumentu, który wskazywać ma ogólne (nieszczegółowe) kwestie związane z wytyczonymi celami.

Termin strategii w ujęciu bezpieczeństwa nie musi jedynie odnosić się do pojedynczego państwa. Strategia w tym znaczeniu może nawiązywać do grupy państw. Stało się to bardziej widoczne po II wojnie światowej, wraz z powstaniem i rywalizacją dwóch bloków polityczno-wojskowych: Sojuszu Północnoatlantyckiego i Układu Warszawskiego¹⁰.

Obecnie Polska jako państwo członkowskie NATO, oprócz swojej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego, powinna prowadzić politykę bezpieczeństwa w zgodzie z wypracowaną wspólnie z pozostałymi członkami strategią sojuszniczą. W NATO ten dokument nosi miano Koncepcji Strategicznej, którą można definiować jako „ogólne dalekosiężne cele organizacji w różnych dziedzinach, w tym w bezpieczeństwie, gospodarce, wojskowości i innych, wraz ze sposobami ich osiągnięcia oraz wskazaniem dysponowanych (niezbędnych) do tego zasobów”¹¹.

Znając obie definicje, należy przyjrzeć się istocie strategii bezpieczeństwa narodowego i koncepcji strategicznej. Jest to określenie sposobu użycia wszystkich sił i środków (zasobów) podmiotu (państwa lub sojuszu) do odpowiedniego reagowania na szanse, wyzwania, ryzyka i wszelkie zagrożenia. Przy czym zarówno pierwsze elementy, którymi są siły i środki (zasoby), jak i drugi, czyli wskazane zjawiska – szanse, wyzwania, ryzyka, zagrożenia – mogą pochodzić z różnych dziedzin bezpieczeństwa (np. bezpieczeństwo gospodarcze, informacyjne, militarne)¹². Wobec tego do sił i środków (zasobów) zalicza się cały wachlarz możliwości danego podmiotu, który obejmuje militarne oraz niemilitarne aspekty.

Określenie wszelkich wcześniej wspomnianych kwestii jest możliwe poprzez odpowiednie przygotowanie się decydentów (osób lub państw odpowiedzialnych za stworzenie dokumentu). W celu zachowania logiki postępowania przy tworzeniu strategii powinni oni

¹⁰ S. Zarychta, *Doktryny i Strategie NATO 1949-2013*, Bellona, Warszawa 2014, s. 43.

¹¹ J. Pawłowski, B. Zdrodowski, M. Kuliczkowski (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020, s. 98.

¹² S. Koziej, *op. cit.*, s. 22.

kierować się cyklem strategicznym, który w klasycznym ujęciu jest czterofazowym procesem przygotowywania strategii.

Pierwsza faza, zwana samoidentyfikacją strategiczną, to inaczej określenie interesów i celów strategicznych podmiotu (państwa lub sojuszu). Druga faza dotyczy oceny środowiska bezpieczeństwa i powinna wskazywać zewnętrzne i wewnętrzne uwarunkowania bezpieczeństwa. W trzeciej i czwartej fazie należy odpowiednio sporządzić strategię operacyjną i preparacyjną. W strategii operacyjnej znajdują się wskazane sposoby osiągania wyznaczonych celów, strategia preparacyjna określa natomiast sposób utrzymywania systemu bezpieczeństwa narodowego lub sojuszniczego. Obie te kwestie będą warunkowane określonym we wcześniejszej fazie środowiskiem bezpieczeństwa narodowego¹³, które można zdefiniować jako „ogół wszystkich czynników wpływających na otoczenie podmiotu (państwa, koalicji). Wyróżnia się środowisko rzeczowe i przedmiotowe. Środowisko rzeczowe stanowią wszystkie czynniki otoczenia podmiotu, tworzące warunki i wpływające na podmiot. Środowisko przedmiotowe stanowią wyzwania, szanse, zagrożenia i ryzyka związane z bezpieczeństwem podmiotu”¹⁴. Przytoczona definicja wraz z przedstawionym cyklem strategicznym pozwala zauważyć, że bez określenia środowiska rzeczowego i przedmiotowego dla danego podmiotu nie można w pełni stwierdzić, w jaki sposób ma on realizować założone cele swojej strategii.

Upraszczając, można przyjąć, że określenie środowiska bezpieczeństwa stanowi punkt wyjścia dla zdefiniowania sposobów osiągania swoich celów i stworzenia strategii. Zakładając przy tym, że cele strategiczne zarówno państw członkowskich, jak i członków wspólnego sojuszu powinny być w dużej mierze tożsame, jest zasadne, aby dokonać analizy porównawczej ocen środowiska bezpieczeństwa w dokumentach strategicznych Polski oraz Sojuszu Północnoatlantyckiego. Dzięki temu na podstawie wniosków oraz zapisów obecnej Koncepcji Strategicznej NATO z 2022 r. będzie możliwe przedstawienie potencjalnych prognoz co do treści niektórych postanowień przyszłej Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP.

¹³ *ibidem*, s. 26-29.

¹⁴ J. Pawłowski, *op. cit.*, s. 236.

Porównanie ocen środowiska bezpieczeństwa w Koncepcji Strategicznej NATO z 1999 r. i polskich strategiach bezpieczeństwa z 2000 r., 2003 r. i 2007 r.

Pierwszą koncepcją strategiczną Sojuszu Północnoatlantyckiego, co do której z uwagi na kryterium chronologiczne polska strategia wykazuje zależność merytoryczną, jest koncepcja przyjęta w Waszyngtonie w 1999 r.¹⁵. Podczas opracowywania nowej koncepcji brano pod uwagę m.in. powstanie UE na mocy traktatu z Maastricht z 1992 r., przekształcenie się w 1995 r. Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) oraz zaangażowanie się sił Sojuszu na Bałkanach¹⁶, co uświadomiło słabości i niedociągnięcia dotychczasowych procedur i działań NATO¹⁷. Aktualizacja poprzedniej strategii sojuszniczej (czyli pierwszej pozimnowojennej) jawiła się jako konieczność także ze względu na zaproszenie Polski, Czech i Węgier do rozmów akcesyjnych w lipcu 1997 r.¹⁸. Przyspieszenie opracowania nowej strategii NATO-wskiej wywołane było nie tylko otwarciem się na państwa byłego bloku wschodniego, lecz także pogłębioną refleksją na temat potrzeby modyfikacji strategicznych podstaw działania NATO, które już od ponad dekady funkcjonowało w dynamicznych i zmiennych międzynarodowych uwarunkowaniach pozimnowojennych¹⁹. Te procesy zachodziły także w drugą stronę – oczekując na akcesję do Sojuszu, Polska spowolniła prace nad swoją strategią, by ta na poziomie

¹⁵ Por. *The Alliance's Strategic Concept*, Rada Północnoatlantycka, Waszyngton 1999.

¹⁶ Warto nadmienić, że 16. szczyt NATO, zorganizowany w Waszyngtonie w dniach 23-25 kwietnia 1999 r., odbywał się jednocześnie z Operacją Allied Force, przeprowadzoną przez siły NATO od 24 marca do 20 czerwca 1999 r. Wówczas po raz pierwszy w historii Sojusz Północnoatlantycki przeprowadził operację wojskową bez uprzedniej zgody Organizacji Narodów Zjednoczonych.

¹⁷ Ch.R. Davis, *NATO's Next Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security*, "Strategic Studies Quarterly" 2010, t. 4, nr 4, s. 35.

¹⁸ S. Zarychta, *op. cit.*, s. 128.

¹⁹ Wskazano to *expressis verbis* w tekście koncepcji z 1999 r.: *The dramatic changes in the Euro-Atlantic strategic landscape brought by the end of the Cold War were reflected in the Alliance's 1991 Strategic Concept. There have, however, been further profound political and security developments since then*. Zob. R. Kupiecki, *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016, s. 81–82.

NATO-wskim została przyjęta jako pierwsza²⁰. A zatem już na poziomie przygotowawczym widać pewną korelację obu dokumentów.

Koncepcja waszyngtońska była ostatnim NATO-wskim dokumentem strategicznym najwyższej rangi, w którym nie wyodrębniono *explicite* części nazwanej „środowiskiem bezpieczeństwa”. To środowisko zostało jednak zaprezentowane we „Wprowadzeniu” oraz „Wyzwaniach i ryzykach dla bezpieczeństwa”. Autorzy koncepcji zdefiniowali tam nowe zagrożenia i ryzyka dla pokoju i stabilności na obszarze euroatlantyckim, które pojawiły się lub nabrały na sile na przestrzeni ostatniego dziesięciolecia²¹. Wskazano nikłe ryzyko pełnoskalowej agresji przeciwko Sojuszowi. Nadmieniono, że zagrożenia militarne i pozamilitarne (duży nacisk na te drugie) są złożone, trudne do przewidzenia. Szczególny potencjał destabilizacji przypisano regionalnym kryzysom²² na peryferiach obszaru sojuszniczego, etnicznym i religijnym antagonizmom, sporom terytorialnym, nieudanym reformom polityczno-społecznym, naruszaniu praw człowieka. Państwa nienależące do NATO, a dysponujące potencjałem nuklearnym, zostały również zidentyfikowane jako poważne wyzwanie dla bezpieczeństwa. Proliferację broni masowego rażenia (BMR) określono jako potencjalne bezpośrednie zagrożenie wojskowe dla państw sojuszniczych – w tym kontekście autorzy koncepcji wykazali świadomość rozszerzającego się reżimu nieprolifracji, ale jednocześnie zwrócili uwagę, że technologie i *know-how* tworzenia takiej broni upowszechniają się np. wśród podmiotów niepaństwowych. Duży nacisk położono na gwałtowny rozwój nowoczesnych

²⁰ Miało to wynikać z błędnego przekonania, że strategię NATO charakteryzuje przymiot supremacji nad strategiami narodowymi państw członkowskich, podczas gdy w rzeczywistości jest odwrotnie. Nadrzędny charakter mają interesy narodowe, ich artykulacja w strategii państwowej. Por.: S. Koziej, A. Brzozowski, *Strategie bezpieczeństwa narodowego RP 1990-2014. Refleksja na ćwierćwiecze*, w: R. Kupiecki (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego Rzeczypospolitej Polskiej. Pierwsze 25 lat*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015, s. 24.

²¹ Mimo to warto zauważyć, że rozwój sytuacji międzynarodowej przez autorów koncepcji waszyngtońskiej został oceniony pozytywnie. Widać to zwłaszcza na przykładzie tezy, że ryzyko pełnoskalowej agresji wojskowej na Sojusz uległo znacznej redukcji (choć nie zanikło).

²² W sposób oczywisty odnosiło się to do destabilizacji w regionie Bałkanów. Same Bałkany zostały zresztą wymienione w koncepcji trzykrotnie – za każdym razem w kontekście ryzyka i wyzwania dla NATO.

technologii ofensywnych, które w rękach aktorzy mogą wykorzystywać, m.in. by zakłócić funkcjonowanie systemów informatycznych NATO. Wśród zagrożeń dla bezpieczeństwa wymieniono też m.in. terroryzm i przestępczość zorganizowaną, a także niekontrolowane migracje wywołane np. konfliktami zbrojnymi.

Polskie strategie od 1999 r. kształtowały się w warunkach członkostwa kraju w Sojuszu Północnoatlantyckim i ich zapisy korespondowały z treścią sojuszniczych koncepcji strategicznych. Pierwszą strategią przyjętą w tych okolicznościach była Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej z 2000 r.²³. W ocenie środowiska bezpieczeństwa wskazano w niej, że Polska nie jest zagrożona bezpośrednią agresją wojskową w dającej się przewidzieć przyszłości. Był to „ukłon” w stronę NATO, które stało się właśnie wiarygodnym i silnym gwarantem bezpieczeństwa RP, a zarazem przejaw myślenia życzeniowego. Autorzy strategii zidentyfikowali następujące zagrożenia i wyzwania dla bezpieczeństwa Polski: rosnącą liczbę kryzysów lokalnych, nadmierną koncentrację potencjału wojskowego w niektórych regionach, rozprzestrzenianie się BMR (ten czynnik, choć ważny, nie wybrzmiał tak mocno jak w NATO-wskiej strategii waszyngtońskiej), zagrożenia ekonomiczne, niekontrolowane migracje transgraniczne, terroryzm i przestępczość zorganizowaną, zagrożenia środowiska naturalnego, działania służb specjalnych państw obcych, a także kwestie związane z ochroną informacji²⁴. Porównując to ujęcie przedmiotowe z oceną środowiska bezpieczeństwa w koncepcji waszyngtońskiej, należy wskazać, że w Strategii Bezpieczeństwa RP wzmiankowano działania służb specjalnych i zagrożenia środowiska naturalnego, które nie zostały w ten sposób przedstawione przez strategów NATO-wskich. Kwestie środowiskowe w koncepcji waszyngtońskiej ujęto jako jeden z wymiarów bezpieczeństwa identyfikowanych przez NATO (ale nie źródło zagrożeń).

²³ *Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2000.

²⁴ Wydaje się, że autorzy strategii z 2000 r. zaprezentowali dość szerokie podejście do środowiska bezpieczeństwa RP i przedstawili relatywnie dużo zagrożeń oraz wyzwań. Jednak nie brak głosów, że w istocie walor merytoryczny tej strategii był bardzo ograniczony, ponieważ obejmowała ona tak naprawdę jedynie dwa wymiary bezpieczeństwa państwa: politykę zagraniczną i obronność. Zob. S. Koziej, A. Brzozowski, *op. cit.*, s. 25.

Operacje wywiadowcze z kolei nie zostały w ogóle wskazane w koncepcji sojuszniczej. Podobnie w obu dokumentach oceniono groźbę bezpośredniej agresji militarnej jako nikłą. Pozostałe wyzwania i zagrożenia zidentyfikowano zasadniczo zbieżnie.

Kontekst przyjęcia kolejnego dokumentu – Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej w 2003 r.²⁵ – kształtowały dynamiczne zjawiska geostrategiczne w skali europejskiej i globalnej zachodzące na początku XXI w. Były to przede wszystkim wzrost skali terroryzmu międzynarodowego (*vide* tragedia 11 września 2001 r. i zainicjowana przez USA globalna wojna z terroryzmem), konflikt iracki, zbliżająca się akcesja Polski do UE, współpraca NATO z Rosją i Ukrainą. W tej strategii rozbudowaną, lecz chaotyczną ocenę środowiska bezpieczeństwa zaprezentowano w części pt. „Wyzwania”²⁶. Ryzyko wojny w Europie jest według autorów zasadniczo zerowe. Konflikty na Bałkanach z uwagi na ich deeskalację stanowią już mniejsze ryzyko dla bezpieczeństwa RP (istotna zmiana względem poprzedniej strategii), podobnie jak spory na Kaukazie i Zakaukaziu (po raz pierwszy wymienione wprost). Sytuacja geostrategiczna w Europie ewoluuje w korzystnym kierunku. Poważne wyzwania dla bezpieczeństwa RP mają charakter globalny – wśród nich wymieniono: terroryzm międzynarodowy, proliferację BMR (te dwa zagrożenia są najważniejsze), a także (*novum*) politykę reżimów autorytarnych i istnienie państw upadłych. Narażenie na te zagrożenia rośnie wraz z postępującą globalizacją oraz integracją Polski ze strukturami międzynarodowymi. Większy niż w poprzedniej strategii nacisk położono na szerokie spektrum zagrożeń nietypowych, czyli asymetrycznych (choć jeszcze w ten sposób nienazwanych). Jako ich źródło wskazano m.in. na ugrupowania terrorystyczne. Dużo uwagi poświęcono także przestępczości zorganizowanej, działaniom służb specjalnych państw obcych, degradacji środowiska naturalnego,

²⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2003.

²⁶ Wspominani już S. Koziej i A. Brzozowski doceniają próbę zintegrowanego podejścia do spraw bezpieczeństwa narodowego, dokonaną w ramach przygotowywania strategii z 2003 r. Jej treść jest rzeczywiście bardziej kompleksowa, szczegółowa, obejmująca wiele dziedzin bezpieczeństwa. Założonego celu jednak według autorów nie osiągnięto. Zob. S. Koziej, A. Brzozowski, *op. cit.*, s. 29.

zagrożeniom demograficznym (*novum*), masowym migracjom i potrzebie dywersyfikacji energetycznej (również *novum*).

Następczynią omówionej strategii była przyjęta w 2007 r. kolejna Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej²⁷. Ten dokument miał treść bardziej kompleksową, choć wewnętrznie niespójną²⁸. Wyróżniono w nim część zatytułowaną „Uwarunkowania bezpieczeństwa narodowego...”, będącą w istocie oceną środowiska bezpieczeństwa w wymiarze szans, wyzwań i zagrożeń (pominięto ryzyka). Prymat przyznano regionalnym uwarunkowaniom bezpieczeństwa – procesom i zjawiskom zachodzącym w otoczeniu Polski, jako tym najsilniej oddziałującym na jej bezpieczeństwo. Nacisk położono jednak na wyzwania i zagrożenia płynące z Bliskiego i Środkowego Wschodu (fundamentalizm islamski, terroryzm, destabilizacja). Jak zatem widać, problem terroryzmu międzynarodowego z biegiem lat jedynie nabierał na znaczeniu. Względem poprzedniej strategii więcej uwagi poświęcono zagrożeniom energetycznym (surowce stosowane przez niektóre państwa stały się instrumentem nacisku politycznego) i rywalizacji o nośniki energii. Ta problematyka jest obszerniejsza i znajduje się w kolejności merytorycznej tekstu wcześniej, co świadczy o jej priorytetowości. Autorzy strategii ponownie skoncentrowali się na zagrożeniach asymetrycznych (po raz pierwszy zostały tak nazwane), wywoływanych przez podmioty niepaństwowe, oraz na rozwoju międzynarodowego terroryzmu i przestępczości zorganizowanej. Kontynent afrykański został wprost uznany za kierunek, z którego płynie wyzwanie migracyjne (*novum*). Nowość stanowi nadanie dużego znaczenia problemowi demograficznemu w Polsce, a także wyzwaniu finalizacji transformacji polskiego systemu prawnego. Zauważono również ryzyko dezintegracji UE. Choć ponownie zidentyfikowano wyzwania kreowane przez reżimy autorytarne, autorzy założyli, że konflikty lokalne, w tym na

²⁷ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2007, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/SBN_RP.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).

²⁸ Taką tezę stawiają S. Koziej i A. Brzozowski, piszący, że w Strategii z 2007 r. „można dostrzec (...) wymieszanie różnych wymiarów środowiska strategicznego, dziedzin i sektorów bezpieczeństwa narodowego, zewnętrznych i wewnętrznych oraz militarnych i pozamilitarnych aspektów i problemów bezpieczeństwa państwa”. Por. S. Koziej, A. Brzozowski, *op. cit.*, s. 36.

Bałkanach, mają nikłą rolę destabilizującą (takie podejście było widoczne już w strategii z 2003 r., lecz w mniejszym stopniu).

Porównując NATO-wską koncepcję z 1999 r. i trzy polskie strategie bezpieczeństwa, można zauważyć m.in. większą szczegółowość dokumentów krajowych (co nie dziwi, gdyż były one przyjmowane częściej, a zatem i ich treść cechowała się większą aktualnością), podobne postrzeganie kwestii terroryzmu i zagrożeń asymetrycznych oraz większy nacisk w polskich strategiach na kwestie demograficzne, energetyczne i środowiskowe.

Porównanie ocen środowiska bezpieczeństwa w Koncepcji Strategicznej NATO z 2010 r. i polskich strategiach bezpieczeństwa z 2014 r. i 2020 r.

Koncepcja Strategiczna Obrony i Bezpieczeństwa Członków NATO, przyjęta podczas 25. szczytu NATO w Lizbonie w 2010 r., zastąpiła obowiązującą od 1999 r. koncepcję waszyngtońską. Do jej opracowania przyczyniła się radykalna zmiana globalnego środowiska bezpieczeństwa na początku XXI w., szczególnie zagrożenie terroryzmem, przybierające gwałtownie na sile po 2001 r. (zamach na World Trade Center). Jak wskazuje Jeffrey A. Larsen, pierwszy raz w historii koncepcja została przygotowana „w oparciu o podejście odgórne”²⁹, to znaczy przez niewielką grupę ekspertów i pod przewodnictwem Sekretarza Generalnego NATO. Wśród najważniejszych elementów środowiska bezpieczeństwa nowej koncepcji wskazano możliwość ataku konwencjonalnego na terytorium NATO (jego prawdopodobieństwo oceniono jako niewielkie, choć niemogące pozostać zlekceważonym) oraz zagrożenie proliferacją BMR.

Obawy wzbudzał brak stabilności poza granicami Sojuszu (ekstremizm religijny i kulturowy, transnarodowa przestępczość, terroryzm i inne). Niepewność sytuacji bezpieczeństwa w dużej mierze wynikała z zaangażowania się Stanów Zjednoczonych w konflikty na

²⁹ Jeffrey A. Larsen, *Is the 2010 Strategic Concept still fit for purpose?*, 1 maja 2016 r., <https://www.jstor.org/stable/resrep10273?seq=2> (dostęp: 17 lutego 2024 r.).

Bliskim Wschodzie i Azji (wojna w Zatoce Perskiej i Afganistanie)³⁰. W związku z dynamicznym rozwojem nowoczesnych technologii w charakterystyce środowiska bezpieczeństwa w 2010 r. wspomniano również o wzmagających się atakach cybernetycznych stanowiących zagrożenie m.in. dla administracji rządowych, gospodarki i infrastruktury krytycznej. Uwagę poświęcono także konieczności utrzymania bezpieczeństwa szlaków dostaw i infrastruktury energetycznej oraz przeciwdziałaniu zagrożeniom wynikającym ze zmian zachodzących w środowisku naturalnym³¹. Wszystkie wyżej wymienione zjawiska stanowią ryzyko dla euroatlantyckiego bezpieczeństwa, stabilności oraz dobrobytu. W tym kontekście należy podkreślić potrzebę wzmocnienia stałej współpracy pomiędzy NATO, UE i Organizacją Narodów Zjednoczonych. Jednocześnie w dokumencie wskazano, że NATO z Rosją powinna łączyć współpracę o znaczeniu strategicznym. Sojusz dążył wówczas do osiągnięcia strategicznego partnerstwa z Moskwą, oczekując od niej podobnej postawy. W świetle tych założeń eksponowano w koncepcji lizbońskiej chęć aktywnego współdziałania z rosyjskim partnerem w zakresie m.in. obrony przeciwrakietowej i kontroli zbrojeń. Widoczne było podejście oparte na wierze w możliwość konstruktywnej współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa z Rosją, choć jednocześnie dostrzegano istnienie różnic w niektórych kwestiach. Sądzono, że dzięki strategicznemu partnerstwu NATO-Rosja uda się wzmocnić bezpieczeństwo euroatlantyckie.

W czasie obowiązywania Koncepcji NATO z 2010 r. w Polsce opracowano dwa strategiczne dokumenty: Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. oraz Strategię Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r. W obu dokumentach scharakteryzowano stan środowiska bezpieczeństwa, które towarzyszyło decyzji o konieczności przyjęcia danej strategii.

³⁰ Niedługo po wejściu w życie koncepcji lizbońskiej wybuchła wojna domowa w Libii, podczas której interweniowało NATO (Operacja *Unified Protector*) oraz trwająca do dzisiaj wojna domowa w Syrii.

³¹ *Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2010, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/koncepcja_strategiczna_nato_tlumaczenie.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).

Według Stanisława Kozieja i Adama Brzozowskiego strategia z 2014 r. to „pierwsza strategia w całości odpowiadająca założeniom zintegrowanego podejścia do bezpieczeństwa narodowego”³². Tę opinię podziela Robert Kupiecki i określa strategię jako kompleksową, a rozdział dedykowany środowisku bezpieczeństwa w dokumencie jako „łączący diagnozę i prognozę”, przy tym trafnie wskazujący „główne szanse, wyzwania i zagrożenia dla bezpieczeństwa Polski w wymiarze globalnym, regionalnym i narodowym”³³. Strategia zdaje się być bardziej wieloaspektowa i szczegółowa niż ta ją poprzedzająca.

Mimo to można się pokusić o stwierdzenie, że w Strategii zabrakło wyraźnych odniesień do zagrożeń związanych z postępującymi zmianami klimatycznymi (a z nimi bezpośrednio łączą się ujęte w dokumencie bezpieczeństwo energetyczne czy zdrowotne). Warto było również więcej uwagi poświęcić zagrożeniu intensyfikacji ruchu na szlakach migracyjnych i potrzebie systemowego rozwiązania problemu np. poprzez wypracowanie efektywnej polityki powrotów. Taki temat byłby logicznym rozwinięciem wątku poświęconego sytuacji w regionie Afryki Północnej, Bliskiego Wschodu i Bałkanów. Wśród krytycznych opinii odnoszących się do ww. strategii można dostrzec zarzuty, że w środowisku bezpieczeństwa nie została ujęta potrzeba wewnętrznej stabilności i spójności w państwie, w tym konieczność integracji polityczno-społecznej³⁴. Państwo, które jest wewnętrznie osłabione np. przez konflikty na tle politycznym czy społecznym bądź tożsamościowym, staje się tym samym słabszym aktorem w stosunkach międzynarodowych oraz jest bardziej podatne na zewnętrzne ingerencje.

W opisie środowiska bezpieczeństwa w ww. strategii, przedstawionym w trzech wymiarach: globalnym, regionalnym oraz krajowym, zwrócono uwagę m.in. na osłabienie „reżimu kontroli zbrojeń

³² S. Koziej, A. Brzozowski, *op. cit.*, s. 39.

³³ R. Kupiecki, *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 33, s. 32-33.

³⁴ K. Komorowski, *Kłopoty z najnowszą strategią bezpieczeństwa RP*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2016, t.1, s. 45-46.

konwencjonalnych i systemu środków budowy zaufania w Europie”³⁵, w efekcie czego dochodzi do systematycznego obniżenia poziomu zaufania wśród partnerów, szczególnie na terytorium OBWE, która staje się coraz mniej efektywna (*vide* atak Rosji na Gruzję w 2008 r.).

W dokumentach podkreślono także znaczenie utrzymania bezpieczeństwa szlaków dostaw i infrastruktury energetycznej, niezbędnych dla zachowania bezpieczeństwa państwa, całego regionu i Sojuszu. Szczególnie po aneksji przez Rosję Krymu w 2014 r. w Polsce wzrosła świadomość konieczności dywersyfikacji źródeł surowców energetycznych i uniezależnienia się od Federacji Rosyjskiej w możliwie krótkiej perspektywie czasowej. Jak wspomniano wcześniej, NATO jako całość nie dostrzegała wówczas ze strony Rosji takiego zagrożenia, którego w przyszłości spodziewała się Polska. Sojusz postrzegał Rosję jako partnera współodpowiedzialnego za utrzymanie bezpieczeństwa w regionie transatlantyckim.

Koncepcja lizbońska stanowiła również punkt odniesienia dla Strategii Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2020 r., w której zaakcentowano niepewność i nieprzewidywalność ewolucji środowiska bezpieczeństwa, co wynikało m.in. z naruszenia prawa międzynarodowego przez niektórych aktorów stosunków międzynarodowych. W strategii z 2020 r. wskazano bezpośrednio, że największe zagrożenie dla środowiska bezpieczeństwa Polski oraz europejskiego systemu bezpieczeństwa stanowi „neoimperialna polityka władz Federacji Rosyjskiej”³⁶. Po raz pierwszy polscy strategicy nawiązali bezpośrednio do ChRL i zaakcentowali, że globalna rywalizacja USA, Chin i Rosji jest ważnym zjawiskiem wpływającym na system międzynarodowy. To stwierdzenie, jakkolwiek słuszne, wydaje się jednak zbyt lakoniczne.

Podkreślono wagę zapewnienia bezpieczeństwa cybernetycznego (m.in. jako przestrzeni wykorzystywanej do przeciwdziałania

³⁵ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2014, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp: 1 marca 2024 r.).

³⁶ *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).

wojnie hybrydowej prowadzonej przez Rosję), w tym konieczności wykorzystywania najnowszych technologii do współtworzenia efektywnej gospodarki cyfrowej. W związku z rosnącą niepewnością w obowiązującej polskiej strategii zwrócono uwagę na „wzrost prawdopodobieństwa użycia taktycznej broni jądrowej w klasycznej operacji zbrojnej, w tym jako elementu deeskalacji konfliktu”³⁷ (*vide* Rosja), zagrożenie terroryzmem i działaniami prowadzonymi przez zorganizowane grupy przestępcze. Obawy w tym ostatnim zakresie wzbudzał kryzys migracyjny na granicy polsko-białoruskiej w 2021 r., ponieważ istniało wysokie prawdopodobieństwo, że wśród grup migrantów do Polski przedostaną się członkowie takich ugrupowań. Warto dodać, że jednym z niezmiennych priorytetów Polski pozostaje bezpieczeństwo energetyczne i infrastrukturalne (w okresie 2014-2020 RP była zaangażowana m.in. w projekty rozbudowy terminala LNG w Świnoujściu, Via Carpatia, Via Baltica, Rail Baltica i Baltic Pipe).

Charakterystyki środowiska bezpieczeństwa Polski w Strategiach Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej z 2014 r. i z 2020 r. zostały sformułowane w odniesieniu do NATO-wskiej koncepcji przyjętej w 2010 r. W polskich dokumentach doprecyzowano i uszczegółowiono zagrożenia i szanse zasygnalizowane w koncepcji lizbońskiej, a także rozszerzono opis środowiska bezpieczeństwa o uwarunkowania regionalne. Podczas gdy środowisku bezpieczeństwa NATO w dużej mierze zagrażają ataki terrorystyczne oraz eskalacja konfliktów wojskowych w bezpośrednim sąsiedztwie obszaru sojuszniczego, środowisko bezpieczeństwa Polski jest determinowane przede wszystkim sąsiedztwem Rosji, co w minionej dekadzie okazuje się coraz większym wyzwaniem dla zapewnienia bezpieczeństwa, w tym wojskowego, energetycznego czy informacyjnego Europy Środkowej i Wschodniej.

Warto zaznaczyć różnicę pomiędzy polską a NATO-wską perspektywą postrzegania Rosji. W koncepcji lizbońskiej podkreślono konieczność współpracy NATO z Rosją, która jest współodpowiedzialna za pokój, stabilność i bezpieczeństwo obszaru euroatlantyckiego, oraz zadeklarowano chęć, by „wzmacniać polityczne konsultacje

³⁷ *ibidem*.

i praktyczną współpracę z Rosją w dziedzinach wzajemnego zainteresowania”³⁸. W Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2014 r. stwierdzono, że „stosunki NATO-Rosja i UE-Rosja powinny rozwijać się w oparciu o pełne poszanowanie prawa międzynarodowego”³⁹, a w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2020 r. wprost wskazano, że „najpoważniejsze zagrożenie stanowi neoimperialna polityka władz Federacji Rosyjskiej”⁴⁰. Postępująca zmiana w postrzeganiu przez Polskę Rosji jest wyraźna: z powściągliwego i umiarkowanego na jednoznacznie negatywne. Oczywiście wydarzenia minionej dekady i wzrost agresywności polityki zagranicznej Rosji wpłynęły także na zmianę postrzegania jej przez NATO, co znalazło odzwierciedlenie w koncepcji Sojuszu z 2022 r.

Środowisko bezpieczeństwa w Koncepcji Strategicznej NATO z 2022 r. i przyszłej strategii bezpieczeństwa narodowego RP

Najnowsza i obowiązująca obecnie koncepcja strategiczna NATO przyjęta została w nowych okolicznościach geostrategicznych, znacznie odbiegających od dotychczasowych. Pełnoskalowa wojna Rosji przeciwko Ukrainie, rozpoczęta w 2022 r., spowodowała radykalną zmianę w postrzeganiu przez Sojusz zagrożeń i wyzwań dla bezpieczeństwa i stabilności. Znalazło to wyraz w ocenie środowiska bezpieczeństwa w Koncepcji Strategicznej z 2022 r., przyjętej podczas Szczytu NATO w Madrycie (NATO 2022 *Strategic Concept*). Część zatytułowana „Środowisko strategiczne” (*Strategic environment*) rozpoczyna się od stwierdzenia, że obszar euroatlantycki nie znajduje się już w stanie pokoju⁴¹. Jest to wyraźna różnica w stosunku do

³⁸ *Koncepcja strategiczna...*, op. cit.

³⁹ *Strategia Bezpieczeństwa...*, Warszawa 2014, op. cit.

⁴⁰ *Strategia Bezpieczeństwa...*, Warszawa 2020, op. cit.

⁴¹ Pierwszy raz od końca zimnej wojny NATO-wscy strategowie zakreślili tak pesymistyczną wizję środowiska bezpieczeństwa. To jednoznaczne stwierdzenie pozwala wyciągnąć wnioski, że agresja militarna na państwa członkowskie Sojuszu – w obliczu obecnych uwarunkowań geostrategicznych – nie jest już nieprawdopodobna. Nie traktuje się jej jako nieuniknionej, niemniej tego typu stwierdzenia zdają się mieć na celu głównie uświadomienie sojuszników, że wykluczenie ryzyka konfliktu zbrojnego byłoby nierozsądne i naiwne.

Koncepcji NATO z 2010 r., w której na początku opisu środowiska bezpieczeństwa zaprezentowano tezę: „Obszar euroatlantycki jest spokojny i zagrożenie terytorium NATO atakiem konwencjonalnym jest niewielkie”⁴². Obecne środowisko bezpieczeństwa cechuje strategiczna konkurencja, niestabilność, nawracające kryzysy, a globalne zagrożenia są wzajemnie powiązane.

Nowością (choć nie zaskoczeniem) jest określenie Federacji Rosyjskiej jako najważniejszego i bezpośredniego zagrożenia dla NATO. Aktywności Rosji budzą szczególny niepokój z uwagi na ich wielowymiarowy charakter: agresja konwencjonalna, operacje w cyberprzestrzeni, działania hybrydowe (wspomniane po raz pierwszy wprost w strategii NATO). Zagrożenie ze strony Rosji jest definiowane wielokontekstowo: nie tylko w związku z inwazją na Ukrainę, lecz także ze względu na rozbudowę potencjału jądrowego przez Moskwę, działania destabilizacyjne na Wschodzie i Południu, rozbudowę potencjału militarnego w regionach morskich, a także np. wzmocnienie integracji wojskowej Rosji i Białorusi. To ogromna różnica w porównaniu do koncepcji z 2010 r., w której widać było dążenie Sojuszu do porozumienia z Rosją⁴³. Tak zarysowana percepcja zagrożenia ze strony Federacji Rosyjskiej w kluczowym dokumencie sojuszniczym odpowiada postrzeganiu Rosji przez Polskę, co było wyrażone już w Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP w 2020 r.

Drugą kluczową modyfikacją względem poprzednich strategii NATO-wskich jest bezpośrednio wzmiankowanie w koncepcji madyryckiej ChRL, której „ambicje i represyjna polityka stanowią wyzwanie dla interesów, bezpieczeństwa i wartości Sojuszu”. Chiny zostały zatem po raz pierwszy bezpośrednio wspomniane w koncepcji strategicznej Sojuszu jako „wyzwanie systemowe”⁴⁴. Świadczy to o strategicznym zainteresowaniu NATO Chinami, które w ostatnich

⁴² *Koncepcja strategiczna...*, *op. cit.*

⁴³ Więcej o specyfice nowego podejścia do Rosji w NATO w: J. Gotkowska, J. Tarociński, *Co po Madrycie? Szczyt NATO a bezpieczeństwo wschodniej flanki*, „Komentarze OSW”, 5 lipca 2022 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-07-05/co-po-madrycie-szczyt-nato-a-bezpieczenstwo-wschodniej-flanki> (dostęp: 1 marca 2024 r.).

⁴⁴ P. Daehnhardt, *NATO's new Strategic Concept and the EU's Strategic Compass face reality: Euro-Atlantic security and defense in the context of the war in Ukraine*, „Atlantisch Perspectief” 2022, t. 46, nr 4, s. 7.

latach coraz poważniej rywalizują z Zachodem, zwłaszcza zaś ze Stanami Zjednoczonymi, dla których stanowią głównego globalnego konkurenta. W tym kontekście autorzy strategii z 2022 r. za niepokojące (słusznie) uznają także zacieśnianie się partnerstwa rosyjsko-chińskiego.

Nadal najważniejszym asymetrycznym zagrożeniem dla NATO pozostaje terroryzm międzynarodowy, a wyzwaniem asymetrycznymi – konflikty i destabilizacje w Afryce i na Bliskim Wschodzie⁴⁵. Innymi wyzwaniami według obecnej koncepcji są m.in. ataki cybernetyczne, problemy z utrzymaniem reżimów kontroli zbrojeń, rozbrojenia i nieprolifracji, zmiany klimatyczne, zwiększenie inwestowania w nowe technologie przez rywali NATO. Thierry Tardy, podsumowując wizję środowiska bezpieczeństwa w najbliższym okresie, stwierdził, że „wylania się ponury widok (...), wojna wróciła do Europy i NATO nie może tego ignorować”⁴⁶. Zapisy koncepcji świadczą o tym, że jej autorzy dostrzegają możliwe zagrożenie i konieczność przygotowania do zmierzenia się z nim.

Strategie sojusznicze naturalnie zachowują większy poziom ogólności zapisów i są zasadniczo tworzone rzadziej niż strategie krajowe. Wpływają na to: wielość podmiotów uczestniczących w procesie ich przygotowania, a także konieczność jednomyślnego ich przyjęcia (czyli m.in. zbliżenia percepcji zagrożeń, wyzwań, ryzyk i szans w obszarze wspólnego bezpieczeństwa do takiego stopnia, że treść koncepcji strategicznej odzwierciedla w zadowalającym stopniu interesy wszystkich członków).

Obecność Polski w Sojuszu Północnoatlantyckim wpływa na kształtowanie jej krajowej strategii bezpieczeństwa narodowego. Przykładowo koncepcje strategiczne NATO mogą dla twórców strategii krajowych państw członkowskich stanowić pewien punkt odniesienia, jeśli chodzi o przygotowywanie aktualizacji dokumentów krajowych. Niemniej należy mieć na uwadze, że strategia RP stanowi dokument nadrzędny wobec koncepcji strategicznej NATO, a jej treść

⁴⁵ Zob. np. J. Gotkowska, J. Tarociński, *op. cit.*

⁴⁶ T. Tardy, *Six takeaways from NATO's new Strategic Concept*, w: T. Tardy (red.), *NATO's New Strategic Concept*, NATO Defense College, Rzym 2022, s. 8.

wynika przede wszystkim z własnej wrażliwości na definiowanie środowiska bezpieczeństwa. Nadrzędność krajowej strategii stanowi wyraz autonomii decyzyjnej Polski, jednak zbadana treść dokumentów i praktyka ich tworzenia skłaniają do wniosku, że często później przyjmowane dokumenty, świadomie lub nie, w pewnym sensie czerpią inspirację z wcześniejszych (narodowe z sojuszniczych i na odwrót).

Na podstawie aktualnej NATO-wskiej koncepcji strategicznej, Strategii Bezpieczeństwa Narodowego RP z 2020 r., jak również wcześniejszych obowiązujących dokumentów tej rangi na poziomie sojuszniczym i krajowym można zaproponować kilka wniosków określających kierunki, w jakich może podążać ocena środowiska bezpieczeństwa w kolejnej strategii bezpieczeństwa narodowego Polski.

Po pierwsze, w opisie środowiska bezpieczeństwa należy wyeksponować główne zagrożenie dla bezpieczeństwa Polski w postaci Federacji Rosyjskiej. W kontekście intensyfikacji działań zbrojnych Rosji w Ukrainie (tj. prowadzenie od lutego 2022 r. pełnoskalowej inwazji na Ukrainę, stanowiącej kolejny etap w wojnie *de facto* rozpoczętej w 2014 r.) nie ma wątpliwości, że to z tego kierunku płyną dla Polski główne zagrożenia. To spostrzeżenie, zgodne zresztą z zapisami koncepcji madryckiej, powinno zostać uznane za punkt wyjściowy diagnozy środowiska bezpieczeństwa RP.

Po drugie, zagrożenie ze strony Rosji należy scharakteryzować jako bezpośrednie i wieloobszarowe. W sensie militarnym Polska oraz inne państwa wschodniej flanki, a szerzej cały Sojusz, są obecnie realnie zagrożone rosyjskim atakiem konwencjonalnym. Ta diagnoza powinna zostać wyeksponowana w treści nowej strategii (dla porównania w poprzednich strategiach zagrożenie agresją było oceniane jako znikome, a później mało prawdopodobne; obecnie groźba takiego ataku jest największa na przestrzeni ostatnich ponad 30 lat strategii bezpieczeństwa w Polsce). W tym kontekście warto też nadmienić rosnące ryzyko incydentów naruszenia polskiej przestrzeni powietrznej (które do momentu złożenia niniejszego artykułu do druku wydarzyły się już kilkukrotnie). Są one intencjonalne bądź

nieintencjonalne i wynikają bezpośrednio z wojny toczonej za naszą wschodnią granicą.

Po trzecie, ocena oddziaływania Rosji na Polskę i szerzej Europę powinna uwzględniać szeroki katalog wyzwań, ryzyka i zagrożeń niemilitarnych z różnych obszarów: dyplomatycznego, informacyjnego, gospodarczego, energetycznego itp. Z tego płynie kolejny wniosek – bez wątpienia wyzwania i zagrożenia energetyczne powinny znaleźć się znacznie wyżej w strategicznej hierarchii. Wydarzenia z ostatnich 2 lat wyraźnie pokazują, że uzależnienie od dostaw surowców energetycznych z jednego państwa (*vide* kazu Rosji) prowadzi do naruszenia stabilności miksu energetycznego i bezpieczeństwa energetycznego. Problemy w zakresie dywersyfikacji dostaw są boleśnie odczuwane w naszym regionie, stąd zasadne wydaje się podejmowanie dalszych kroków w celu ich neutralizacji poprzez rozwój m.in. energetycznych projektów w ramach Inicjatywy Trójmorza czy potencjału cywilnego atomu w Polsce. Choć kwestia bezpieczeństwa energetycznego była uwzględniana w ostatnich strategiach bezpieczeństwa RP, to obecnie zasługuje ona na priorytetyzację.

Szczególną uwagę należy również zwrócić na działania Rosji: (dez)informacyjne, operacje służb specjalnych, ataki cybernetyczne i inne. Te kroki są wymierzone przeciwko państwom wspólnoty euroatlantyckiej, ale obserwuje się je też m.in. w Afryce czy na Bliskim Wschodzie, w których Rosja próbuje budować swoje poparcie i dyskredytować Zachód.

Bardziej problematyczne może okazać się zdiagnozowanie roli ChRL w środowisku bezpieczeństwa RP. O ile polscy decydenci dostrzegają wyzwania i ryzyko kreowane przez to państwo, o tyle wykazują gotowość i chęć podtrzymania z nim pragmatycznej współpracy, zwłaszcza w obszarze gospodarczym. Trudno zatem prognozować, w jakim kierunku podąży ocena wpływu ChRL na bezpieczeństwo RP w kolejnej strategii. Niemniej można z wysokim prawdopodobieństwem spodziewać się odniesienia się wprost do Chin (skoro tak uczyniono w madryckiej koncepcji NATO w 2022 r., a także lakonicznie w polskiej strategii z 2020 r.), co byłoby ze wszech miar

słuszne. Mając bowiem na uwadze zarówno podejście USA (bardziej asertywne), jak i unijne (asertywne, choć pragmatyczne), warto byłoby przedstawić swoją koncepcję relacji z ChRL. Jednocześnie nie można wykluczyć przekształcenia się roli Chin w środowisku bezpieczeństwa Polski, zwłaszcza w przypadku pogłębienia współpracy (szczególnie wojskowej) Pekinu i Moskwy zarówno w wymiarze bilateralnym, jak i multilateralnym np. w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy. Wraz z narastającym amerykańsko-chińskim antagonizmem można też przewidywać zwiększoną presję ze strony Stanów Zjednoczonych na europejskich sojuszników, w tym Polskę, jeśli chodzi o obieranie bardziej asertywnego i twardego kursu politycznego wobec Pekinu.

Biorąc pod uwagę kontekst międzynarodowy, warto podkreślić, że dużym wyzwaniem będzie skuteczne zabieganie o podtrzymanie jedności w ramach UE, w której ryzyko dezintegracji wzrasta. Wewnętrzne podziały w Unii mogą dotyczyć m.in. polityki rozszerzenia, rewizji postanowień traktatowych czy migracji.

Samo zjawisko migracji, szczególnie niekontrolowanej i masowej, które należy traktować jako duże wyzwanie i pośrednie zagrożenie, ma wielowymiarowe podłoże. Z jednej strony należy w dalszym ciągu zwracać uwagę na problem migracji z kierunku Globalnego Południa, napędzany kryzysami (w tym prowokowanym przez Rosję kryzysem żywnościowym i energetycznym), wojnami i zmianami klimatu. Z drugiej strony od 2021 r. mamy do czynienia ze sztucznie kreowanym kryzysem, a migranci są sprowadzani i wykorzystywani jako instrument nacisku politycznego na państwa europejskie.

W kolejnej strategii bezpieczeństwa, w podobnym tonie jak dotychczas, zostaną zapewne ujęte następujące wyzwania i ryzyko dla bezpieczeństwa: terroryzm międzynarodowy, przestępczość zorganizowana, kontrola zbrojeń, proliferacja BMR. Te problemy, choć globalnie (i dla NATO) istotne, dotyczą Polski w mniejszym stopniu niż wielu innych członków Sojuszu. Wyjątek stanowi problem BMR – przykładowo rozmieszczenie taktycznej broni jądrowej na terytorium Białorusi bezpośrednio oddziałuje na bezpieczeństwo

RP. Ten wątek zasługuje w strategii bezpieczeństwa narodowego na stosowne poruszenie, szczególnie że odpowiedź NATO na rosyjskie zapowiedzi przemieszczenia broni jądrowej na Białoruś była nieadekwatna.

Jednocześnie należy określić status Białorusi, która pod dalszymi wpływami Rosji stanowi jednoznaczne zagrożenie. Tę tezę potwierdzają wcześniej wymienione działania związane z zaangażowaniem w kryzys migracyjny na granicy z Polską czy wsparcie Białorusi dla Rosji podczas konfliktu z Ukrainą.

W następnej strategii na większą uwagę niż dotychczas (również w porównaniu do koncepcji sojuszniczych) zasługują zmiany klimatyczne, które coraz bardziej kompleksowo wpływają na środowisko bezpieczeństwa RP. Kreują one wachlarz wyzwań, z którymi Polska musi się zmierzyć. Wiążą się one m.in. ze sprawiedliwą transformacją energetyczną (w tym odpowiednim wydatkowaniem środków publicznych na inwestycje w zielone technologie), a także z należytą ochroną zasobów przyrodniczych.

Wśród wyzwań wewnętrznych, które obecnie coraz częściej ujawniają się w środowisku bezpieczeństwa RP, należy nadmienić regres demograficzny (spadek przyrostu naturalnego) i zwiększające się rozwarstwienie społeczne za sprawą wzrostu nierówności dochodowych, co może powodować wysokie niezadowolenie społeczne. Potencjał tych problemów należy zauważyć także w strategii bezpieczeństwa.

W kolejnej strategii powinny znaleźć się szanse dla Polski kreowane przez rozwój środowiska bezpieczeństwa. Warto tu wymienić rosnącą rolę międzynarodową RP, skutkującą wzmacnianiem dotychczasowych strategicznych partnerstw (np. ze Stanami Zjednoczonymi) i powstaniem nowych (np. z krajami azjatyckimi). W tej drugiej kategorii można wymienić Koreę Południową, która wpływa na środowisko bezpieczeństwa RP korzystnie, odkąd stała się ważnym partnerem w zakresie współpracy przemysłów obronnych. Wspomnienie tego kraju, a także Japonii, z którą Polska równie sukcesywnie rozwija współpracę, świadczyłoby o szerokim spojrzeniu na globalne bezpieczeństwo, budowałoby wiarygodność wobec tych

krajów i korespondowałyby z partnerstwami nawiązanymi z Japonią i Koreą przez NATO⁴⁷.

Twórcy kolejnej strategii powinni także mieć na względzie, do tychczas często pomijane, ryzyko dla środowiska bezpieczeństwa RP w postaci możliwego ograniczenia zaangażowania wojskowego USA w Europie. Choć taki scenariusz jest wielce niepożądany z punktu widzenia interesów Polski, nie można go wykluczyć, natomiast według autorów pozostaje on mało prawdopodobny. Redukcja roli Waszyngtonu jako gwaranta bezpieczeństwa euroatlantyckiego mogłaby być spowodowana w najbliższych miesiącach i latach zasadniczo dwoma czynnikami. Po pierwsze, czynnikiem wewnętrznym, czyli decyzją polityczną np. administracji nowego prezydenta (*vide* zbliżające się wybory prezydenckie w 2024 r. i zapowiedzi republikańskiego kandydata Donalda Trumpa dotyczące ewentualnego zmniejszenia amerykańskiego zaangażowania w Europie⁴⁸), po drugie, zewnętrznym, tj. przeniesieniem ciężkości zaangażowania wojskowego (pod względem m.in. liczby sprzętu, żołnierzy czy przeznaczanych środków finansowych) w inne regiony świata niż Europa, np. Indo-Pacyfik (*vide* pogłębiająca się rywalizacja Ameryki i Chin, rozwijana sieć amerykańskich partnerstw z krajami Azji Południowo-Wschodniej) czy Bliski Wschód (*vide* gwałtowna eskalacja konfliktu izraelsko-palestyńskiego, obserwowana od października ubiegłego roku). Zidentyfikowanie tego typu ryzyka powinno znaleźć się w treści nowej strategii bezpieczeństwa narodowego i spowodować zarazem powzięcie

⁴⁷ Por. np. P. Miedziński, *NATO i Japonia na nowej ścieżce współpracy na szczycie NATO w Wilnie*, strona internetowa Defence24, 9 lipca 2023 r., <https://defence24.pl/geopolityka/nato-i-japonia-na-nowej-sciezce-wspolpracy-na-szczycie-nato-w-wilnie> (dostęp: 28 grudnia 2023 r.); N. Matiaszczyk, *NATO w Azji: nowe wymiary partnerstwa między Sojuszem Północnoatlantyckim a Koreą Południową i Japonią oraz wyzwania związane z Chinami*, Instytut Nowej Europy, 18 lipca 2023 r., <https://ine.org.pl/nato-w-azji-nowe-wymiary-partnerstwa-miedzy-sojuszem-polnocnoatlantyckim-a-korea-poludniowa-i-japonia-oraz-wyzwania-zwiazane-z-chinami-2/> (dostęp: 28 grudnia 2023 r.).

⁴⁸ Należy mieć jednak na uwadze, że za prezydentury Donalda Trumpa współpraca wojskowa USA z Polską rozwijała się bardzo dobrze. Obecna narracja Trumpa stwarza obawy, jakoby mogło dojść do zmniejszenia amerykańskiego zaangażowania na rzecz obrony Europy. Jednakże w opinii autorów ta retoryka może mieć na celu jedynie zmobilizowanie członków NATO do wywiązywania się ze zobowiązań sojusznicznych dotyczących zwiększenia wydatków na obronność.

przez polskie władze odpowiednich działań na rzecz minimalizacji negatywnych skutków zaistnienia opisanego wyżej scenariusza.

Przedstawiony katalog prezentuje tezy subiektywnie wybrane przez autorów. Należy podkreślić, że nie jest on zamknięty i pozostaje podatny na dynamikę zmian geostrategicznych.

Podsumowanie. Wnioski dla polityki, strategii i systemu bezpieczeństwa narodowego

Ocena środowiska bezpieczeństwa stanowi bardzo ważny element zarówno koncepcji sojuszniczych NATO, jak i strategii bezpieczeństwa narodowego RP. Pozwala bowiem nakreślić sytuację bezpieczeństwa w odniesieniu do czynników wewnętrznych i zewnętrznych, lokalnych, regionalnych i globalnych, a przeprowadzona trafnie umożliwia odpowiednie określenie środków i sposobów ich realizacji. Stanowi ona zatem punkt wyjściowy do operacjonalizacji założeń wskazanych w strategii.

Opierając się na kwestiach przeanalizowanych w niniejszym artykule, należy podkreślić wysoką zbieżność ocen środowiska bezpieczeństwa w koncepcjach strategicznych NATO i strategiach polskich. Przeprowadzone badanie pozwoliło potwierdzić zasadność przyjętej tezy o podobnej percepcji głównych wyzwań, ryzyk, szans i zagrożeń dla bezpieczeństwa, przy czym dostrzec można pewne różnice wynikające ze specyfik podmiotów definiujących środowisko bezpieczeństwa. Największą dostrzegalną rozbieżnością w analizowanych dokumentach było postrzeganie Federacji Rosyjskiej. W polskich strategiach podejście do Moskwy szybciej ewoluowało od partnerskiego, przez zachowawcze, do stwierdzającego zagrożenie. Przy tym percepcja Rosji na poziomie NATO zbliżyła się do polskiej, co znalazło wyraz w koncepcji strategicznej z 2022 r. Wykazana zbieżność w przeanalizowanych dokumentach z ostatnich ponad dwóch dekad stanowi pozytywny przykład zasadniczej tożsamości podejścia do bezpieczeństwa wśród członków Sojuszu, a także uwzględniania polskiej perspektywy w dokumentach sojuszniczych.

Mając na uwadze obecny kryzys bezpieczeństwa, związany w Europie z agresją Rosji na Ukrainę, a w innych regionach świata np. z eskalacją konfliktu izraelsko-palestyńskiego czy coraz bardziej asertywną polityką ChRL wobec Tajwanu, wskazane jest, by jedność i solidarność sojuszniczą podkreślać i wzmacniać, co można czynić także poprzez maksymalne dopasowanie treści zapisów strategicznych na poziomie NATO i krajowym.

Polska bez wątpienia pełni coraz ważniejszą funkcję w NATO, dlatego w kolejnych strategiach bezpieczeństwa, w częściach poświęconych diagnozie środowiska bezpieczeństwa, powinna w większym stopniu odnosić się do wyzwań i zagrożeń o charakterze pozaregionalnym. Dzięki temu postawi się w roli kluczowego gracza w Sojuszu, potrafiącego myśleć globalnie. Wskazana jest zatem większa kompleksowość tych ujęć. Jednocześnie należy w dalszym ciągu skutecznie promować kwestie o znaczeniu regionalnym i lokalnym w myśl realizacji interesu narodowego. Również z intencją wzmacniania dobrego PR w Sojuszu, warto w kolejnych ocenach środowiska bezpieczeństwa eksponować i przedstawiać niektóre problemy w kontekście ich roli dla całego Sojuszu i bezpieczeństwa międzynarodowego, a nie tylko europejskiego. Dotyczy to takich kwestii jak zagrożenie agresją rosyjską, hybrydowe działania Rosji, w tym jej operacje dezinformacyjne, niestabilność systemów energetycznych w Europie Środkowej itp. To założenie pozostaje w sensie praktycznym kluczowe, ponieważ bez utrzymania przez NATO strategicznego zaangażowania w naszym regionie trudno będzie wzmocnić potencjał odstraszenia Rosji na tyle, by realnie zminimalizować ryzyko wystąpienia inwazji na państwa członkowskie NATO.

Obserwacje dynamiki zmian w sytuacji geostrategicznej w Europie i na świecie skłaniają do postulowania o częstszą aktualizację strategii bezpieczeństwa narodowego RP. Utrzymywanie ich aktualności bez systematycznej korekty oceny środowiska bezpieczeństwa jest trudne do zrealizowania, nawet mając na uwadze długofalowy, a nie doraźny, charakter dokumentu.

Bibliografia

References list

Piśmiennictwo

Literature

- Daehnhardt P., *NATO's new Strategic Concept and the EU's Strategic Compass face reality: Euro-Atlantic security and defense in the context of the war in Ukraine*, "Atlantisch Perspectief" 2022, t. 46, nr 4.
- Davis Ch.R., *NATO's Next Strategic Concept: How the Alliance's New Strategy will Reshape Global Security*, "Strategic Studies Quarterly" 2010, t. 4, nr 4.
- Gotkowska J., Tarociński J., *Co po Madrycie? Szczyt NATO a bezpieczeństwo wschodniej flanki*, „Komentarze OSW”, 5 lipca 2022 r., <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/komentarze-osw/2022-07-05/co-po-madrycie-szczyt-nato-a-bezpieczenstwo-wschodniej-flanki> (dostęp: 1 marca 2024 r.).
- Komorowski K., *Kłopoty z najnowszą strategią bezpieczeństwa RP*, „Przegląd Nauk o Obronności” 2016, t. 1.
- Koncepcja strategiczna obrony i bezpieczeństwa członków Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego*, Warszawa 2010, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dok/01/koncepcja_strategiczna_nato_tlumaczenie.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).
- Koziej S., *Bezpieczeństwo: istota, podstawowe kategorie i historyczna ewolucja*, „Bezpieczeństwo Narodowe” II–2011, nr 18, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.
- Koziej S., Brzozowski A., *Strategie bezpieczeństwa narodowego RP 1990–2014. Refleksja na ćwierćwiecze*, w: Kupiecki R. (red.), *Strategia bezpieczeństwa narodowego RP. Pierwsze 25 lat*, Wojskowe Centrum Edukacji Obywatelskiej, Warszawa 2015.
- Kupiecki R., *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego RP 2014 jako instrument polityki państwa. Uwarunkowania zewnętrzne i aspekty procesowe*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2015, nr 33, Biuro Bezpieczeństwa Narodowego.

- Kupiecki R., *Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2016.
- Larsen J.A., *Is the 2010 Strategic Concept still fit for purpose?*, 1 maja 2016 r., <https://www.jstor.org/stable/resrep10273?seq=2> (dostęp: 17 lutego 2024 r.).
- Matiaszczyk N., *NATO w Azji: nowe wymiary partnerstwa między Sojuszem Północnoatlantyckim a Koreą Południową i Japonią oraz wyzwania związane z Chinami*, Instytut Nowej Europy, 18 lipca 2023 r., <https://ine.org.pl/nato-w-azji-nowe-wymiary-partnerstwa-miedzy-sojuszem-polnocnoatlantyckim-a-korea-poludniowa-i-japonia-oraz-wyzwania-zwiazane-z-chinami-2/> (dostęp: 28 grudnia 2023 r.).
- Miedziński P., *NATO i Japonia na nowej ścieżce współpracy na szczycie NATO w Wilnie*, strona internetowa Defence24, 9 lipca 2023 r., <https://defence24.pl/geopolityka/nato-i-japonia-na-nowej-sciezce-wspolpracy-na-szcycie-nato-w-wilnie> (dostęp: 1 marca 2024 r.).
- NATO 2022 Strategic Concept*, North Atlantic Treaty Organization, https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2022/6/pdf/290622-strategic-concept.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).
- Nawrotkiewicz J., *How the New Polish Foreign Minister Sikorski Sees China*, China Observers in Central and Eastern Europe, 12 grudnia 2023 r., <https://chinaobservers.eu/how-the-new-polish-foreign-minister-sikorski-sees-china/> (dostęp: 27 grudnia 2023 r.).
- Pawłowski J., Zdrodowski B., Kuliczkowski M. (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2020.
- Polak A., Joniak J., *Sztuka Wojenna*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa 2014.
- Tardy T., *Six takeaways from NATO's new Strategic Concept*, w: Tardy T. (red.), *NATO's New Strategic Concept*, NATO Defense College, Rzym 2022.
- Zarychta S., *Doktryny i strategie NATO 1949-2013*, Bellona, Warszawa 2014.
- Zdrodowski B. (red.), *Słownik terminów z zakresu bezpieczeństwa narodowego*, wydanie szóste, Warszawa 2008.

Źródła

Sources

Strategia Bezpieczeństwa Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2000.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2003.

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2007, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/SBN_RP.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2014, <https://www.bbn.gov.pl/ftp/SBN%20RP.pdf> (dostęp: 1 marca 2024 r.).

Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2020, https://www.bbn.gov.pl/ftp/dokumenty/Strategia_Bezpieczenstwa_Narodowego_RP_2020.pdf (dostęp: 1 marca 2024 r.).

The Alliance's Strategic Concept, Rada Północnoatlantycka, Waszyngton 1999.

Copyright (c) 2024 Stanisław Waszczykowski, Kamil Opara, Karolina Hermann

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-Share-Alike 4.0 International License.